MÎRZÂ ŞAHRUH'UN EŞLERİ GEVHERŞAD AĞA VE MÜLKET AĞA'NIN SİYASÎ VE SOSYAL HAYATTAKİ ROLLERİ

Mustafa ŞAHİN*

Özet/Abstract

Mîrzâ Şahruh'un eşlerinden olan Gevherşad Ağa ve Mülket Ağa yaşadıkları döneme yaptıkları işler ile dolayısıyla damgalarını vurmuşlardır. Gevherşad Ağa hem devlet yönetimi ve siyasî hayatta, hem de yaptığı sosyal hayır kurumları ile adından söz ettirmiştir. Mülket Ağa ise siyasî hayatta çok etkin olamamış ancak yaptırdığı sosyal hayır kurumları ve sosyal hayattaki çalışmaları ile dikkat çekmiştir. Yaşadıkları dönemde ülkenin birçok yerinde yaptırmış oldukları sosyal hayır kurumları onları ölümsüz kılmıştır. Her iki hatun da çok sayıda hankâh, medrese, hamam, kervansaray ve cami yaptırmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Gevherşad Ağa, Mülket Ağa, Timurlular, Şahruh.

GEVHERSAD AGA AND MULKET AGA'S, MIRZA ŞAHRUH'S WIVES, ROLE IN THE POLITICAL AND SOCIAL LIFE

GevherSad Aga and Mülket Aga, Mirza Shahruk's wives marked their period with their period with their work. Gevhersad Aga made a name in both sate management and political life and also by building social charitable institutions.Mülket Aga couldn't be effective in political life but could get attention with social charitable institutions and work in the social life. Their social charitable institutions in many parts of the country made them immmortal. A large number of both chick hankâh, schools, baths, caravanserais and mosques have erected.

Key Words: Gevhersad Aga, Mülket Aga, Tamerlane, Shakrrukh.

Giriş

Türk devlet geleneğindeki kadının önemli yeri onu daima güçlü kılmış ve etkin roller almasını sağlamıştır. İslâmiyet'in kadına verdiği önem eski Türk devlet geleneği ve toplum yapısındaki kadının önemli yeri ve aldığı roller ile birleşince kadınların devlet yönetiminde, saray işlerinde ve ülkedeki sanatsal faaliyetler başta olmak üzere birçok alanda başarılı çalışmalar yapmalarının yolunu açmıştır. Sabirler'de Balak Han ile birlikte Boğarık Hatun'un, Göktürkler'de İlteriş Kağanla İl Bilge Hatun'un, Büyük Selçuklular ve Harzemşahlar'da Terken Hatunlar'ın, Tuğluklar'da Râzîye Sultan'ın, Akkoyunlular'da Sara Hanım ve Hatun Can Begüm'ün, Osmanlılar'da Hürrem Sultan ve Kösem Sultanların oynadıkları roller bunlardan yalnızca birkaç örneğidir.

Timur'un hanımlarından Saray Mülk Hanım ve Tuman Ağa da devlet işlerinde önemli roller üstlenmişlerdir.[1] Ancak Timurlular dönemine asıl damgasını vuran hatunlar ise Mîrzâ Şahruh'un eşleri Gevherşad Ağa (Begüm)[2] ve Mülket Ağadır[3].

---

* Plevne Lisesi Tarih Öğretmeni ve Okul Müdürü, Tokat. E-mail: sahinmustafa66@hotmail.com, tel: 05056861945-03562125090

[1] İsmail Aka, *Timur ve Devleti,* TTK, Ankara 2000, s.108.

[2] Muhammed b. Abdullah Herevî Muinüddin-i İsfizârî, (ö.915-1509), *Ravzatü'l-cennat fi evsaf-ı medineti Herât,* c.I, (Tsh. M. Kâzım İmam), İntişarat-ı Danişgah-ı Tahran 1338, s.416.

I.Gevherşad Ağa

Gevherşad Ağa, Timur'un oğullarından Şahruh Mîrzâ ile 738-739/1388 yılında evlenmiş dirayetli bir hükümdar eşidir.[4] Mîrzâ Uluğ Bey ile Mîrzâ Baysungûr'un annesi ve Çağatay asilzâdelerinden Gıyâseddîn Tarhan'ın[5] kızıdır. Gıyâseddîn Tarhan'ın dedesi Kişlik, Cengiz Han'ın hayatını kurtarmakla ün yapmış olup;[6] Cengiz Han tarafından Tarhan[7] yapılmıştı. Bu şeref ondan ailesine geçmiş ve tüm aileye önemli bir prestij sağlamıştı[8]. Mîrzâ Şahruh'un meşhur emîrlerinden divân emîrî olan Ali Tarhan ve tavacı[9] Hasan Sûfî Tarhan, Gevherşad Ağa'nın kardeşleridir[10].

Gevherşad Ağa, evliliğinin ilk yıllarında eski Türk örf ve âdetleri gereğince bir süre kayınvalidesi Saray Mülk (Melik) Ağa'nın yanında kaldı. Annesinin hastalığı sebebiyle Herat'tan Meşhed'e giderek kısa bir dönem orada kalmış ve annesinin ölümünden sonra (1413) tekrar Herât'a dönmüştür[11]. Gevherşad Ağa ömrünün bir kısmını Herât'ta eşi Mîrzâ Şahruh'un yanında bir kısmını da Semerkand'da oğlu Mîrzâ Uluğ Bey'in yanında geçirmiştir. Gerek Herât'ta kaldığı süre içinde ve gerekse Semerkand'daki ikâmeti süresince saray işlerinin içinde bulunmuş, şehzade eğitiminde ve hükümdar olmaları konusunda gerekli desteklerde hep taraf olmuştur.

Gevherşad Ağa daima devlet işleri ve sosyal hayatta varlığını ve ağırlığını önemli ölçüde hissettirmiştir. O, hükümdar eşine yakışandan fazlasını yaşamış, lüks ve

---

[3] Khwandamir, *Habıbu's Sîyar, Central Asıan Sources I, The Reign Of The Mongol and Turk, Part Two: Shakrukh Mîrzâ-Shah İsmail,* Translated Edited by. V. M. Thackston, Sources of Oriental Languages and Lıteratures, Edited by Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, Harvard 1994, s.346; İsfizârî, *a.g.e.*, c.II, s.29.

[4] Tâcü's-Selmânî, *a.g.e.,* s.62; Ebu'l Berekat Nureddîn Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed Câmî, *Divan-ı Kâmil-i Câmi: Mukaddime*, (yay. haz. Hâşim Rıza), Tahran 1922, s.33; Barthold, *a.g.e.,* s.223; Uslu, *a.g.e.*, s.42.

[5] Wilhelm Barthold, *Uluğ Bey ve Zamanı*, (çev. İsmail Aka), Kült Bak. Yay. Ankara 1990, s.55. Gevherşad Ağa'nın kardeşi Şahruh'un emîrlerinden meşhur Hasan Sûfî Tarhan'dır. (ö. 5 Recep 827/3 Haziran 1424) Bkz. Şihabüddîn Abdullah b. Lutfullah b. Abdürreşid Hâfız Ebrû 833/1430, *Zübdetü't-tevarih,* c.I, (tsh. S. Kemal Cevadi), Vizaret-i Ferheng u İrşad-i İslâmi, Tahran 1372, s.14.

[6] Tacü's-Selmânî, *Tarihnâme*, (çev. İsmail Aka), TTK, Ankara 1988, s.62; Nureddîn Abdurrahman Câmî, *a.g.e.,* s.62; Wilhelm Barthold, *Uluğ Bey ve Zamanı*, (çev. İsmail Aka), Kült Bak. yay. Ankara 1990, s.55, 223; Recep Uslu, "Gevherşad", *TDV İ.A.* c.14, Diyanet İşl. Başk. yay. İstanbul 1996, s.42.

[7] Moğollarda Tarhanlık,;Cengiz Han'ın çok fazla güvenini kazanmış kişilere verilen unvan olup babadan oğla geçerdi. Bu görev yüksek dereceli devlet memurluğuydu. Bunlar izin almadan saraya girebildikleri gibi han ailesinden birisiyle de eşit şartlarda evlenebilirlerdi. Vergiden muaf tutulurlar, ganimetten pay alırlar, dokuz tane olana kadar işledikleri suçlardan ceza almazlardı. Devlet törenleri ve ziyafetlerinde şeref misafiri olarak bulunurlardı. Protokolde yerleri olup Büyük Han'ın sol tarafında otururlardı. Moğol İmparatorluğunun parçalanmasıyla kurulan veya onun mirasını devam ettiren bir kısım devlette, dolayısıyla Timurlularda da bu kurum varlığını devam ettirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkadir Donuk, "Eski Türk Devlet Teşkilatında Tarhan Unvanı ve Tarihi Gelişimi", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, S.34, 1984, s.81-90.

[8] Beatrice F. Manz, *The Rise and Rule of Tamerlane,* Cambridge New York 1989, Transferred to the digital printing 2002, s.186. nr.31; Hayrunnisa Alan, *Ebu Said Devri Timurlular Tarihi (1451-1469),* Basılmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Ünv. İstanbul 1996, s.55, nr.215.

[9] Tavacılık; Orduya asker toplamak ve inzibat işleri ile ilgilenmek için oluşturulan bir kurumdu.

[10] 5 Hasan Sûfî Tarhan, Recep 827/4 Haziran 1424 tarihinde ölmüştür. Bkz. Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't Tevârîh*, (çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2006, s.25.

[11] Uslu, *a.g.e.,* s.42.

ihtişamdan, debdebeli hayattan geri kalmamıştır. Bu debdebeli hayat, lüks ve ihtişam, onun birçok faaliyetinde kendini göstermiştir. Şehzâde eğitimleri ve düğünlerinden yaptırdığı görkemli eserlere ve dağıttığı hayırlara kadar her alanda önemli ölçüde bu özelliği görülmektedir. Nitekim Gevherşad Ağa'nın oğlu Mîrzâ Cûkî için Herât'ta düzenlediği 701/1419-1420 tarihli düğün töreni dudak uçuklatan cinsten görkemlidir. Dönemin yaşlıları o güne kadar böyle düğün ve eğlenceyi görmediklerini şaşkınlıkla belirtmişlerdir.[12]

Gevherşad Ağa, oğlu Mîrzâ Baysungur'dan torunu Mîrzâ Alâüddevle[13] ile Mîrzâ Uluğ Bey'in oğlu Mîrzâ Abdüllâtif'in her ikisine de çok fazla yakınlık duymakta ve zahta bunlardan birisinin geçmesi için gerekli altyapıyı oluşturmaktaydı. Fakat Abdüllâtif, dedesi Şahruh ve ninesi Gevherşad'ın Alâüddevle'ye daha fazla ilgi duyduğu hissine kapılıp Herât'tan ayrılıp Semerkand'a gitmişti. Gevherşad Ağa onun peşinden gidip ikna ederek tekrar Herat'a getirmiştir. Dedesinin hastalığı sırasında bu durumdan faydalanarak hükümdar olmak iddiası ile 1447 yılında ayaklanan Baysungur'un oğlu Muhammed'in üzerine yürünmesine sultanı ikna eden de şüphesiz ki yine Gevherşad Ağa idi.[14]

Gevherşad Ağa ülkede en etkili hatundu. Bu gücü ile hükümdar seçilmesinde de etkisini kullanmak istemiş ve mücadelelere bazen açıkça bazen de üstü kapalı taraf olmuştur. Bunların içinde en önemli örneği Mîrzâ Baysungûr'un ölümünden sonra görülmüştür. Mîrzâ Baysungûr'un ölümünün arkasında üç oğul bırakmıştır.[15] Mîrzâ Alâüddevle, Sultan Muhammed ve Mîrzâ Bâbür[16] Gevherşad Ağa, Mîrzâ Alâüddevle'yi çok severdi[17]. O, Mîrzâ Alâüddevle'nin hükümdar olup Timurlu tahtına oturmasını en başından beri desteklemiş[18] ve bu şehzadenin ona göre yetişip eğitim almasına çalışmıştır. Gevherşad Ağa açıkça Alâüddevle'nin veliahd olmasını istemiştir. Nitekim Alâüddevle'nin babası ve Şahruh'un oğlu Mîrzâ Baysungur öldüğü zaman ona ait olan yerleri oğlu Alâüddevle'ye vermesi için Gevherşad Ağa Şahruh'a telkinlerde bulunmuştur[19]. Gevherşad Ağa'nın Alâüddevle'yi desteklemesi, Uluğ Bey'in oğlu Âbdüllatif'in Herât'tan ayrılıp Semerkand'a gitmesine sebep olmuştu. Bu ayrılış Şahruh'u da derinden üzmüştü. Mîrzâ Şahruh zaman zaman hanımı tarafından incindiğini ifade ile "oğullarımı benden ayırdılar" derdi.[20]

---

[12] Hâfız Ebrû, *a.g.e.*, c.II, s.701.

[13] 1 Cemaziyyelevvel 820 Perşembe/16 Temmuz 417 günü Herât'ta doğmuştur. Abdürrezzâk Es-Semerkandî, *a.g.e.*, 346.

[14] Uslu, *a.g.e.*, s.42. Mîrzâ Şahruh ,bu hastalıktan kısa zaman sonra kurtulmuştur.

[15] Ebubekr Tıhranî, *Kitab-ı Diyarbekiriyye*, (çev. Mürsel Öztürk), Kült Bak. yay. Ankara 2001, s.190.

[16] Tıhranî, *a.g.e.*, s.190-191; Hâfız-ı Ebrû, *a.g.e.*, c.II, s.964.

[17] Barthold, *a.g.e.*, s.185.

[18] İsmal Aka, *Timurlular Devleti*, Berikan yay., Ankara 2010, s.99.

[19] Ebubekr Tıhranî, *a.g.e.*, s.191; Abdürrezzâk Es-Semerkandî, *a.g.e.*, 346.

[20] İsmail Aka, *Mîrzâ Şahruh ve Zamanı*, TTK, Ankara 1994, s.162; aynı müellif, *Timur ve Devleti*, 2000, s.73.

Mîrzâ Baysungûr'un ölümünden sonra Astarâbad, Şebankâre, Sâve, Natanz, başta olmak üzere onun soyurgalı[21] olan yerleri Gevherşad Ağa'nın da çabaları ve telkinleriyle Baysungûr'un oğlu Rükneddîn Alâüddevle'ye vermiştir.[22] Bu yerlerden başka hükümlere ve beratlara mühür vurma yetkisi de Gevherşad Ağa'nın Mîrzâ Şahruh'a yaptığı telkinlerle verildi. Bu ileride tahta çıkması için yapılan hazırlığın en önemli adımından başka bir şey değildi.[23]

Şahruh'un eşi Gevherşad Ağa Herât'a yaşanan bir takım olaylara gücenmişti.[24] Mîrzâ Uluğ Bey, kendisinin işlerinin çokluğu dolayısıyla gelmesinin zor olduğunu, annesine hürmet etmek istediğini belirterek Gevherşad Ağa'yı Semerkand'a davet etmiştir.[25] Mîrzâ Şahruh'un has naibi ve güvenilir adamlarından emir Cihanmelik o sırada Herât'ta bulunmaktaydı. Emîr Şâhmelik, Gevherşad Ağa'nın arkasından yetişip tüm ısrarlarına rağmen onu geri çeviremedi.[26] Gevherşad Ağa büyük emirlerle birlikte Herât'tan Yezd'e geldi. 300 e yakın adam ile Yezd ile Tabes çölü arasına geldiğinde Yezd halkı onları karşıladı.[27] Daha sonra buradan Semerkand'a gelmiştir. Uluğ Bey annesini Ceyhun nehri kıyısında karşılamış, Semerkand'a getirmiş, kendisine armağanlar vermiş, 14 Şevval 845/ 25 Şubat 1442 yılında yukarıda Uluğ Bey'in oğlu olup babaannesi Gevherşad'a gücenip babasının yanına Semerkand'a gittiğini belirttiğimiz Mîrzâ Abdullâtif ile birlikte tekrar Herât'a dönmüştür.[28]

Gevherşad Ağa; yeteneği, yetişme tarzı,[29] yeri geldiğinde kendiliğinden inisiyatif almayı bilmesi gibi önemli özelliklere sahipti. Gevherşad Ağa'nın, kendi kendine inisiyatif alma özelliğine en iyi örnek eşi Mîrzâ Şahruh'un ölümü dolayısıyla meydana gelen otorite boşluğu ve Şahruh'un cenazesi meselesindedir. Mîrzâ Şahruh'un ölümü üzerine Mîrzâ Uluğ Bey'in oğlu Mîrzâ Abdüllâtif, Rey şehrinde ordu üzerinde nüfuz sahibi olarak hükümdarlık iddiası ile isyan etmişti. Bu isyan sırasında Büyük annesi olan Gevherşad Ağa'ya edepsizlik ederek onun otağını da kendisine karşı olduğu için yağmalamıştı.[30] Bu sırada yıkım ve karışıklığın ortaya çıkardığı perişanlık o kadar

---

[21] Soyurgal; Devlet hizmetinde bulunan yüksek rütbeli askerlere büyük başarılarının karşılığı ve mükâfat olarak verilen emlâk ve arazi temlikidir. Uygûrca'da suyurgamak sözünden alınmış olup, Irsen sonrakilere intikal eden bu sistem Moğollar'ın İran'a geçmesi ile yaygınlık kazanmıştır. Bu araziye Türkçe kopı (Moğolca: Khobı) denilmiştir. Sistem toprak sahipliğinin gelişmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, I, Enderun yayınevi , İstanbul 1981, s.287; Osman Gazi Özgüdenli, *Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları*, İstanbul: Kaknüs yay. İstanbul 2006, 276. Azerbaycan ve İran çevresinin feodalleşmesinde önemli rol oynayan sistemi Moğollarla birlikte Akkoyunlular, Karakoyunlular ve Timurlular da yaygın olarak kullanmışlardır. Hükümdarın bir kimseye bağış veya hibe de bulunmasıdır. Soyurgallar ülke içinde yarı bağımsız hareket etmişlerdir Kâzım Paydaş, "Moğol ve Türk-İslâm Devletlerinde Soyurgal Uygulâması", *Bilig*, 2006, S.39, s.195-218; İlber Ortaylı, *Osmanlı Barışı*, 4. Baskı, Timaş yay. İstanbul 2007, s. 98-102.

[22] *A.g.e.*, s.191; Aka, *Mîrzâ Şahruh ve Zamanı*, s.148.

[23] Tihranî, *a.g.e.*, s.191.

[24] Tâcü's-Selmânî, *a.g.e.*, s.61 Hâfız-ı Ebr^û, *a.g.e.*, c.II, s.945.

[25] Hâfız Ebrû, *a.g.e.*, c.II, s.965.

[26] Tacü's-Selmânî, *a.g.e.*, s.62; Hâfız Ebrû, *a.g.e.*, c.II, s.945;Tâcü's-Selmânî, *a.g.e.*, s.61.

[27] Ahmed İbn'e Huseyin'e Kateb, *Takırkh'e Jadıd'e Yazd*, Edite Par; Iraj Afshar, Tehran, 1996, s.252.

[28] Aka, *Mîrzâ Şahruh ve Zamanı* ,s.162; aynı müellif, *Timur ve Devleti*, s.73.

[29] Yetişme tarzında babasının bey olmasının da büyük rolü vardır.

[30] Tihranî, *a.g.e.*, s.179; Hasan-ı Rumlu, *a.g.e.*, s.2006, s.263.

artmıştı ki, Mîrzâ Şahruh'un naaşı adetâ ortada kalmıştı. Hiç kimsenin onu korumaya ve gözetmeye gücü kalmamıştı. Sonunda Gevherşad Ağa bu acizlik ve güçsüzlükler içinde orduya yoldaş olarak[31] hem cenazeye sahip çıkmış, hem de devletin dirliği için kararlar almaya ve nüfuzunu kullanmaya çalışmıştır. Şahruh'un naaşına evlatları Mîrzâ Uluğ Bey ve Mîrzâ Cukî eşlik ettiler.[32]

Gevherşad Ağa'nın zaman zaman şehzadeler arasında yaptığı arabuluculuklarla kavgaları ve kan dökülmesini önleyici roller üstlendiği de görülmektedir. Nitekim Mîrzâ Cihanşah ile Mîrzâ Sultan Muhammed arasında çıkan anlaşmazlığı çözmek için araya girmiş ve kan dökülmeden meseleyi halletmiştir[33].

Mîrzâ Babür'ün ölümünden sonra Herât'ta ortaya çıkan otorite boşluğu ve emîrler arasında çıkan kavgalar sırasında de Emîr Kadı Kudbeddîn Ahmed el-İmâmî'ye emir vererek İhtiyareddîn kalesini kontrol altına aldırıp sonra da şehirde yağma yapılmasını önlemek için çaba sarf etmiştir. Gevherşad Ağa, asayişin sağlanması yağma yapanların cezalandırılacağı emrini vererek düzeni sağlamaya çalışmıştır. Gevherşad Ağa; yine bir krizi önlemiş, bir otorite boşluğunu büyük hatun, etkili anne, büyük anne gibi vasıfların verdiği rolleri oynayarak halletmiş oluyordu.[34]

Bir döneme damgasını vurmuş Gevherşad Hatun'un ölümü ise yine bir taht kavgası sebebiyle ve bu kavgalarda rolü gerekçesiyledir. Akkoyunlular doğuya doğru genişlemeye başlayıp Şahruh'tan sonraki otorite boşluğundan faydalanmaları ile Timurlu tahtındaki değişikliklerde kendilerini hissettirmeye başlamışlardı[35]. Akkoyunlular, Timurlu Yadigâr Mîrzâ'ya destek vererek onun tahta oturmalarını sağlamışlar ancak bir süre sonra kendi iç meseleleri dolayısıyla Herât üzerindeki baskılarından vazgeçmek zorunda kalınca Mîrzâ Ebû Ebû Sâîd 1469 yılında yönetimi ele geçirmişti.[36]

İşte bu karışıklıklar ve Mîrzâların taht kavgaları sırasında Şahruh'un hanımı Gevherşad Ağa da Sultan İbrahim ile görüştüğü ve Mîrzâ Ebu'l Kâsım'ın ayaklanmasında rolü olduğu gerekçesiyle 9 Ramazan 861/ 31 Temmuz 1457 yılında

---

[1], *A.g.e.*, s.179-180; Aka, *Timur ve Devleti*, s.76-77.

[2] Ebû Bekr-i Tihranî bu kardeşler içinde Mîrzâ Baysungûr'un da bulunduğunu kaydetmişse de bu bilgi doğru olmasa gerek. Çünkü Mîrzâ Baysungur daha babasının sağlığında vefat etmişti.Tihranî, *a.g.e.*, s.176.

[3] *A.g.e.*, s.179.

[4] Alan, *a.g.e.*, s.57.

[5] Akkoyunlular İran'da kurulmuş ve kısa zamanda büyük bir imparatorluk haline gelmişlerdi. Bir süre sonra da Timurlular ile bu devlet arasında İran ve Azerbaycan'da çıkar çatışmaları belirmiş ve ilişkiler Şahruh zamanında bozulmaya başlamıştı.

[6] İsfizârî, *a.g.e.*, c.II, s.290-298; Tihranî, *a.g.e.*, s.3; Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't Tevârîh*, (çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2006.

.390; Z. Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş, Enderun Yayınevi*, İstanbul 1981, s.365; Abdülkadir Yuvalı, "Ebû Said Mîrzâ Han", *TDV İ.A.* c.X, Diyanet İşl. Başk. yay. İstanbul 1992, s.225.

Sultan Ebû Sâîd Mîrzâ tarafından Herât'ta öldürüldü.[37] Mîrzâ Baysungûr'un yanına Gevherşad mescidine gömüldü.[38]

Gevherşad Ağa çok dindar bir hükümdar eşiydi. Bu yönü ile de Mîrzâ Şahruh'a lâyık bir eşti. Halkın rağbet gösterdikleri yerlerin imarına çalır, oraları ziyaret fakirlere bolca ihsanlarda bulunurdu. Görev verdiği kişileri hep işlerinin ehli olanlardan seçerdi. Onun ölümünden sonra bile onun verdiği görevlerle ülkede çok kıymetli eserler verenlerin olduğu gözönüne alındığında onun bu seçimlerde ne kadar isabetli davranmış olduğu daha kolay anlaşılmaktadır[39].

Hindistan'da Timurlularla hız kazanan abidevî sanat eserleri, görkemli yapılar ve nakış nakış dokunan çiniler başta olmak üzere çok çeşitli alandaki sanatsal faaliyetler sadece hükümdarlar ve çocukları ile sınırlı kalmamış, bu abidevî eserlerin yapımında hükümdar eşlerinin de çok büyük katkıları olmuştur. Emîr Timur'un hanımı Saray Mülk Hanım ve Şahruh'un hanımları Gevherşad Ağa ve Mülket Ağa başta olmak üzere Herât'ta halktan kadınlar inşaat, eğitim ve kültürel faaliyetler başta olmak üzere çok önemli roller oynamışlardır.[40]

Gevherşad ve Mülket Ağa gibi hükümdar ve şehzade hanımları bulundukları yerlerde sanatsal faaliyetleri desteklemişlerdir.[41] Gevherşad Ağa sadece devlet işleri ve şehzade kavgaları ile uğraşmamış, çok sayıda hayır kurumu, görkemli ve ölümsüz sanat eserleri meydana getirmiştir. Kıvâmeddîn Şirazî[42] onun zamanının önemli mimarlarındandı.[43] Gevherşad Ağa sanatı desteklemiş, sanatçıları korumuştu.[44] Bütün hayatı boyunca siyasî olaylarla öldürmelerle, kör etmelerle, entrikalarda ve fitnelerde eli olan ve yaklaşık yarım asır Gevherşad Ağa çok önemli ve görkemli eserlerin de yapılmasına destek vermiş, kurumlar açmış, açılanları himaye etmiştir.[45] Eserlerine bizzat kendi ismi verilmiştir. Herât'taki Gevherşad Begüm mescidi buna örnektir.[46]

Herât'taki Gevherşad imareti; medrese, hankâh ve mescid olarak inşâ edilmişti. Dergâhın kitâbesinde banisinin lakabı ve yapılış tarihi mevcuttur. Kitâbeyi yazan Hâce

---

[37] Hasan-ı Rumlu, *a.g.e.*, s. 361. Hâfız Ebrû, *a.g.e.*, c.II, s.966; İsfizârî, *a.g.e.*, c.II, s.417; Barthold, *a.g.e.*, s.23-24; Aka, *Timur ve Devleti*, s.86.

[38] İsfizârî, *a.g.e.*, c.II, s.417; Hâfız Ebrû,, *a.g.e.*, c.II, s.966.

[39] Uslu, *a.g.e.*, s.43.

[40] Aka, *Timur ve Devleti*, s.157.

[41] Hayrunnisa, Akbıyık, *Timurluların Bilim ve Sanata Yaklaşımları ve Bazı Son Dönem Timurlu Sanatkârları*, Bilig, Sayı 30, Yaz, Ankara, 2004, s.151-171.

[42] İsfizârî, *a.g.e.*, c.II, s.416-417. Bkz. Üstad Kıvameddin Mimar Şirazî yalnızca Mîrzâ Şahruh döneminin ve Gevherşad Begüm'ün değil Timurlular zamanının en büyük mimarıdır. Horasan'ın büyük ustasıdır. Khwandamir, *a.g.e.*, s.358-359; İsfizârî, *a.g.e.*,c.II, s.417.

[43] Hâfız Ebrû, *a.g.e.*, c.II, s.966.

[44] İsfizârî, *a.g.e.*, c.II, s.416-417. Bkz. Üstad Kıvameddîn Mimar Şirazî yalnızca Mîrzâ Şahruh döneminin ve Gevherşad Ağa'nın değil Timurlular zamanının en büyük mimarıdır. Horasanının büyük ustasıdır. Khwandamir, *a.g.e.*, s.358-359; İsfizârî, *a.g.e.*, c.II, s.417.

[45] Câmî, *a.g.e.*, s.17; Hasan-ı Rumlu, *a.g.e.*, s.361.

[46] İsfizârî, *a.g.e.*, c.II, s.416.

Abdullah'a bu iş için 10 bin dinar verilmiştir. Dönemin tarihçileri bu kitabe için, bu kitabeyi başka sanatçılar yazmaktan aciz kalırlar diye ifade etmişlerdir.[47]

Timurlular döneminde kurucusunun mezarını bünyesinde barındıran hanedan ailesine ait Medreseler âdeta hanedan mezarlıkları haline gelmişti. Gevherşad Ağa'nın, Herât'taki İncil Köprüsü yanında camii külliyesi içerisinde bir medrese ve yanında yaptırdığı türbe buna verilebilecek en iyi örnektir.[48] Herât'taki Gevherşad türbesinde (1432), iki tane iç kubbe ve bunların üzerindeki destek duvarlara oturan dış kubbeden oluşan üçlü kubbe sistemi vardır. Bu yapı Timurlular döneminde ortaya çıkan en eski kubbe sisteminin örneğidir.[49] Günümüzde Baysungûr haziresi olarak da bilinmektedir. Şahruh'un kendisi, Gevherşad Ağa, çocukları ve torunları da buraya defnedilmişlerdir. Herât'ta vefat etmeyenlerden dahi buraya getirilip defnedilenler vardır. Burada gömülü olanlardan birisi de 1434 yılında 37 yaşında Herât'taki Bağ-ı Sefîd Sarayında vefat eden Mîrzâ Baysungûr'dur.[50] Gevherşad Herât'taki camii külliyesi içersinde bir Medrese ve yanında bir türbe ve musalla yaptırmıştır (1432)[51]. Bu Medrese Gevherşad Ağa'nın yaptırdığı en büyük eserdir. Medresenin tamamlanışı 1432-33 yıllarındadır. Ancak eserin tamamı 841/1437 yılında tamamlanmıştır. Zamanın önde gelen ilim ve din adamları burada ders vermişlerdir.[52] Medrese 116x63.5 metre ölçülerindedir. 100 kadar talebesi vardır.[53] Medrese baştanbaşa çinilerle süslenmiştir.[54] Togan'a göre bu eser Türklerin anayurdundaki en büyük milli eserle teşkil etmektedir.[55] Minareleri oldukça yüksekti. Medrese iki katlı ve iki bölmeliydi. Gevherşad Medresesi gibi Herât'taki Medreselerin çoğunda giriş, medresenin cephesinin karşısında yer alırdı.[56] Bu külliye içinde Gevherşad Begüm (Aga) tarafından bir de hankâh yaptırılmıştır.[57] Gevherşad Ağa'nın Herât'ta yaptırdığı mescid, avlu merkezli olup her köşede bir minare vardı.[58] XIX. yüzyıl'da Afganistan'da bulunmuş bazı İngiliz ve Fransız subaylar bu camii ve medresenin tezyinat ve zarafetinden hayranlıkla söz etmişlerdir. Bu eser maalesef bu gün mevcut değildir. Sebebi ise Afgan Emîri Abdurrahman Han'ın 1885 yılında Herât'a

---

[47] Ahmed b. Hüseyin b. Ali-i Kâtib, *Tarih-i Cedid-i Yezd,* (yay. İrec Afşar), İntişârat-ı İbn Sina, Tahran1345, s.140.

[48] Hasan-ı Rumlu, *a.g.e.,* s.361; İsfizârî, *a.g.e.,* s.416; , Elif Kök, *Timurlu Çağı Sanatı ve Osmanlı Mimarisi İle Bir Karşılaştırma Denemesi,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 13; Musa Şamil Yüksel, *Timurlularda Din Devlet İlişkisi,* Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007, s.221-22.

[49] Lisa Golombek- Wilber Donald, *The Timurid Architecture of Iran and Turan*, Princeton, New Jersey 1988, s.114.

[50] Khwandamir, *a.g.e.,* s.328; Ali Alparslan, "Şahruh", *TDV İ.A.,* c.V, Diy. İşl. Başk. yay. İstanbul 1992, s.277; İsmail Aka, *Timurlular Devleti Tarihi,* Berikan yay. Ankara 2010, s.138.

[51] Barthold, *a.g.e.,* s.190.

[52] İsfizârî, *a.g.e.,* c.I, s.271.

[53] Kishimjan Eshenkulova, *Timurlular Devri Medrese Eğitimi ve Ulum El-Evatl (Matematik, Astronomi ve Tıp),* İst Ünv, Sos. Bil. Enst, Bilim Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s.65.

[54] Z. Velidi Togan, "Herât", *İ.A.* V/I, MEB, İstanbul 1988, s.436.

[55] Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, s.89.

[56] Ahmed İbn'e Huseyin'e Kateb, *a.g.e.,* s.140; Golombek and Wilber, *a.g.e.,* s.114.

[57] Khwandamir, *a.g.e.,* s.328; İsfizârî, *a.g.e.,* c.I, s.271.

[58] *A.g.e.,* s.114.

taarruzları beklenen Ruslara karşı şehrin savunmasını güçleştireceği düşüncesi ile yıktırmasıdır. Ancak minarelerle birkaç türbe bırakılmıştır.[59]

Gevherşad Ağa, Herât'ta Hıyâban'ın başında bir camii yaptırmıştır.[60] Lacivert çinilerle süslenen camiinin kitabeleri ise oğlu Baysungûr'un yanında çalışan devrin meşhur hattatı Ca'fer'e aittir. Çinilerle süslenen[61] camiinin minaresi lacivertti.[62] Bu camii avlu merkezli olup sağında ve solunda iki minaresi vardır.[63] 1417 yılında inşasına başlanan camii 1448 yılında bittiği düşünülürse cami 21 sene gibi uzun bir sürede tamamlandığı görülür. Bu camii de Gevherşad Ağa'nın Meşhed'de yaptırdığı camii tipinde ancak ondan daha büyük ve gösterişlidir. Burada da camii mozaiklerinde koyu mavi renk kullanılmıştır.[64] Gevherşad mescidi tamamlandıktan sonra hafızlara hediyeler verdi.[65] Gevherşad Ağa'nın Meşhed'de yaptırdığı mescidinin eyvanının üstüne büyük bir yazı ile Baysungûr bir kitâbe yazmıştı (Recep 821/Ağustos-Eylül 1338).[66] Mimar Kıvâmeddîn Tayyan da bu yazıları çiniye almıştır. Caminin güney eyvanını süslemekte olan bu büyük yazılar mavi ve laciverd çini üzerine beyaz olarak ve sülüs yazı ile araları ise kûfî hatla yazılmıştır.[67] Kaynaklarda Mehd-i Ulyâ Gevherşad Ağa olarak geçen Gevherşad Ağa'nın bu cami kitabesinde Mehd-i a'lâ ismetü'd-dünyâ ve'd-dîn olarak zikredilmiştir.[68]

Gevherşad Ağa'nın hizmetinde bulunan kadınlardan Perizad da Meşhed'de bir medrese yaptırmıştır[69]. Görüldüğü gibi Gevherşad Ağa'nın yalnızca kendisi değil aynı zamanda yanındaki görevliler de onu hayır kurumları açma konusunda örnek almışlardır.

Timurlu hükümdarı Mîrzâ Şahruh ve eşi Gevherşad Ağa, Herât'ta 1437-1438 yıllarında[70] ve Meşhed'de (1416-1418) İmam Rıza Türbesi bitişiğinde birer Mescid-i Cuma inşa ettirmiştir ki, camiler bu dönemin genel özelliği olarak içerisinde camii, hankâh, Medrese, türbe gibi kurumların bulunduğu bir külliye şeklinde yapılmışlardır.[71]

---

[59] Aka, *Mîrzâ Şahruh ve Zamanı*, s.196.
[60] Câmî, *a.g.e.*, s.17, 31; İsfizârî, *a.g.e.*, c.II, s.28; Khwandamir, *a.g.e.*, s.388; Aka, *Timurlular Devleti Tarihi*, s.138.
[61] İsfizârî, *a.g.e.*, c. II, s.416-417.
[62] Aka, *Mîrzâ Şahruh ve Zamanı*, s.195.
[63] Golombek and Wilber, *a.g.e.*, s.48.
[64] Togan, *Herat*, s.436.
[65] İsfizârî, *a.g.e.*, c. II , s.419.
[66] *A.g.e.*, Togan, Z. V., "Gıyas al-din Baysungûr", *İ.A.*, MEB, İstanbul, 1979, c.II, s.429.
[67] Togan, Gıyas al-din Baysungûr, s.429.
[68] Uslu, *a.g.e.*, s.42.
[69] Aka, *Timurlular Devleti Tarihi*, s.141.
[70] Câmî, *a.g.e.*, s. 17.
[71] Yüksel, *a.g.e.*, s.221.

II. Mülket Ağa

Mülket Ağa, Hızır Oğlan'ın kızıdır. Doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir.[72] Emîr Timur'un en büyük oğlu Ömer Şeyh (d.755/1354-ö.1394)[73] ile evliydi[74]. Bu evlilikten Mîrzâ İskender[75], Mîrzâ Baykara[76], Pîr Muhammed, Ahmed[77] ve daha bebekken ölen İsfendiyar isminde çocukları doğmuştur.[78] Ömer Şeyh'in ölümünden sonra bu sırada 17 yaşında olan Timur'un diğer oğlu Mîrzâ Şahruh ile 779/1377 yılında evlenmiştir.[79] Bu evlilikten de Mîrzâ Suyurgatmış ve bebekken ölen ve adı Cihanşah olan iki çocuk dünyaya getirmiştir[80]. Mülket Ağa, Belh başta olmak üzere Herât ve diğer bölge şehirlerinde önemli eserler bırakmıştır. Belh'deki medresesinin kubbesinin altına gömülmüştür.[81]

Timurlu hükümdarı Mîrzâ Şahruh'un eşlerinden Mülket Ağa Herât'a sekiz fersah mesafede Dere-i Zengi ve Çihil Duhteran arasında geniş bir Kervansaray inşa ettirmiştir. Daha sonraki yıllarda harap olan bu kervansarayı kimse tamir ettirmemiş ve bu eser yeryüzünden silinmişti. Mülket Ağa, Herât'ta hankâh ve aynı zamanda bir Hadis Enstitüsü (Dâru'l Hadis) kurdurmuştur.[82] Herât'ın dışında Hâce Çihilgazi'nin mezarı yanında bir medrese yaptırmıştı.[83] Yaptırılan bu Medrese-hastane tipi yapıda "Derviş Ali Tabib ders verip aynı zamanda dârü'ş şifâ'da da tatbik ediyordu."[84] Bu hastane kendi adını taşımaktaydı[85]. Bundan başka Mülket Ağa, sağlık açısından son derece önemli olması bakımından burada yazmamız iki hamam inşa ettirmiştir.[86] Görüldüğü

---

[72] Khwandamir, , *a.g.e.,* s.346; Aka, *a.g.e.,* s.163.

[73] Hâfız Ebrû; Ömerşeyh hakkında bilgi verirken Şiraz hâkimi olan oğlu Pîr Muhammed'in daha âdil olduğu kaydetmiştir. Ömerşeyh kısmen babasına benzemekteydi ve onun mizacındaydı. Hâfız Ebrû, *a.g.e.,* c.I, s.43.

[74] Câferî b. Muhammed el-Hüseynî, *a.g.e.*, s.46-67, nr.176.

[75] Abdürrezzâk Es-Semerkandî (ö. 887/1482, *Matla-ı-sadeyn ve mecma-ı-Bahreyn,* I-II, neşr. Muhammed Şâfî, Lahor, 1360-1368/1941-1949, s.751; Câferî b. Muhammed el-Hüseynî, *a.g.e.*, s.4, nr.27.

[76] Câferî b. Muhammed el-Hüseynî, *a.g.e.*, s.46, nr.144.

[77] Câferî b. Muhammed el-Hüseynî, *a.g.e.*, s.45, nr.143.

[78] Musa Şamil Yüksel, "Türk Kültüründe "Levirat" ve Timurlularda Uygulanışı", *Turkısh Studies, İnternational Periodical For The Languages, Lıtarature and History of Turkish or Turkıc,* Volume, 5/3, Summer 2010, s.2047.

[79] Khwandamir, *a.g.e.,* s.346; Aka, *Mîrzâ Şahruh ve Zamanı,* s.128, 136, 185; Yüksel, *a.g.m.,* s.2048; Câferî b. Muhammed el-Hüseynî, *a.g.e.*, s.66-67, nr.176.

[80] Khwandamir, *aynı yer*; Aka, *aynı yer*

[81] *Aynı yer*; Aka, *a.g.e.,* s.163.

[82] Aka, aynı yer; aynı müellif, *Timurlular Devleti Tarihi*, s. 138; Şehnaz Özcan Biçer, *Timur Devri Herât Tezhip Ekolü (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi),* Marmara Üniversitesi Güzelsanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı Tezhip-Süsleme Sanat Dalı Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul 2007, s.19; Câferî b. Muhammed el-Hüseynî, *a.g.e.*, s.47, nr.166.

[83] Aka, *Mîrzâ Şahruh ve Zamanı*, s.197, 199; aynı müellif, "Timurlular Devleti", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi,* c. 9, Çağ yay., İstanbul, 1988, s.286; aynı müellif, *Timurlular Devleti Tarihi*, s.138; Câferî b. Muhammed el-Hüseynî, *a.g.e.*, s.47, nr.166.

[84] İsfizârî, *a.g.e.,* c.II, s.29; Khwandamır, *a.g.e.*, s.346; Aka, *Mîrzâ Şahruh ve Zamanı,* s.197, 199; aynı müellif,"Timurlular Devleti", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. 9, s.286; aynı müellif, *Timurlular Devleti Tarihi*, s.138; Câferî b. Muhammed el-Hüseynî, *a.g.e.*, s.47, nr.166.

[85] İsfizârî, *a.g.e.,* c.II, s.29; Khwandamır, *a.g.e.,* s.346.

[86] Khwandamir, *a.g.e.,* s.346;Özcan, *a.g.e.,* s.19.

gibi Timurlu hastane ve sağlıkla ilgili medreseler aynı yapıda bütünleştirilip, aynı zamanda uygulama yapılmasını sağlamaktaydı. Bu örnek günümüzdeki Tıp Fakülteleri ve Tıp Fakültelerinin hastanelerine benzemektedirler. Mülket Ağa Belh şehrinde bir medrese yaptırmış[87] ve 1440 yılında Kâbil'de ölünce ve Belh'e getirilerek yaptırdığı medresenin bitişiğine gömülmüştür[88].

Sonuç

Gerek Gevherşad Ağa ve gerekse Mülket Ağa Şahruh dönemi ve sonrası Timurlu çağına damgasını vuran iki önemli bayan şahsiyet olarak tarihteki seçkin yerlerini almışlardır. Gevherşad Ağa hem siyasî işlere müdahil olmuş, hem de hayır kurumları yaptırmıştır. Devletin tahtına geçecek kişilerde taraf olması, taht kavgalarında etkin rolü, Mîrzâ Şahruh'un ölümünden sonra ortaya çıkması muhtemel kargaşayı önlemesi, Herât şehrini yağmadan kurtarmak için sert tedbirler alması onun yaşadığı dönemin siyasâ hayatına yön verdiğinin açık ispatlarıdır. Yaptığı çok sayıda hayır kurumu, din ve bilim adamlarına bolca dağıttığı ihsanlar ve yaptırdığı dev yapıtlardaki sanatsal muhteşemlik onu unutulmaz yapan diğer önemli öğelerdir.

Mülket Ağa ise siyasî yönünden çok hayır kurumları ile adını silinmez bir şekilde tarihe yazdırmıştır. Hadis enstitüsü ve hankâhlar yaptırması ile dinî yönü, medrese yaptırması ile bilimsel yönü, dâru'ş şifa ve hamam yaptırmakla toplumun sağlığına yaptığı katkı ve bu olaya verdiği önem, kervansaray yaptırması ile de ticarete verdiği önem ve misafirperverlik duygusunun göstergeleri olması bakımından unutulmaz izler bırakmıştır.

Kaynakça

Abdürrezzâk Es-Semerkandî, *Matla-ı-sadeyn ve mecma-ı Bahreyn,* I-II, neşr. Muhammed Şâfî, Lahor, 1360-1368/1941-1949.

Ahmed b. Hüseyin b. Ali-i Kâtib, *Tarih-i Cedid-i Yezd,* (yay. İrec Afşar), İntişârat-ı İbn Sina, Tahran 1345.

Ahmed İbn'e Huseyin'e Kateb, *Takırkh'e Jadıd'e Yazd,* Ed. Par; Iraj Afshar, Tehran 1996.

Aka, İsmail, "Timurlular Devleti", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 9, Çağ Yay. İstanbul 1988, ss.181-289.

Aka, İsmail, *Mîrzâ Şahruh ve Zamanı,* TTK, Ankara 1994.

Aka, İsmail, *Timur ve Devleti,* TTK, Ankara 2000.

Aka, İsmail, *Timurlular Devleti Tarihi,* Berikan yay. Ankara 2010.

Akbıyık, Hayrunnisa, *A. Timurluların Bilim ve Sanata Yaklaşımları ve Bazı Son Dönem Timurlu Sanatkârları*, bilig, Yaz, Sayı 30, Ankara 2004, ss.151-171.

Alan, Hayrunnisa, *Ebu Said Devri Timurlular Tarihi (1451-1469),* Basılmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Ünv. İstanbul 1996.

[87] Khwandamir, *aynı yer*

[88] Aka, *Timurlular Devleti Tarihi,* s.138.

Alparslan, Ali, "Şahruh", *TDV İA.* C.V, Diy. İşl. Başk. yay. İstanbul 1992, ss.276-277.

Barthold, Wilhelm, *Uluğ Bey ve Zamanı,* (çev. İsmail Aka), Kült Bak. Yay. Ankara 1990.

Biçer, Şehnaz Özcan, *Timur Devri Herât Tezhip Ekolü (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi),* Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı Tezhip-Süsleme Sanat Dalı Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul 2007.

Câferî b. Muhammed el-Hüseynî, Târîh-i Kebîr (Tevârîh-i Enbiyâ ve Mülûk), çev. İsmail Aka), TTK, Ankara 2011.

Donuk, Abdülkadir, "Eski Türk Devlet Teşkilatında Tarhan Unvanı ve Tarihi Gelişimi", İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, S.34, 1984, ss.81-90.

Câmî, Ebû'l Berekat Nureddîn Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed, *Divân-ı Kâmil-i Câmi: Mukaddime*, (yay. haz. Haşim Rıza), Tahran 1922.

Ebubekr Tıhranî, *Kitab-ı Diyarbekiriyye,* (çev. Mürsel Öztürk), Kült Bak. yay. Ankara 2001.

Eshenkulova, Kishimjan, *Timurlular Devri Medrese Eğitimi Ve Ulum El-Evatl (Matematik, Astronomi ve Tıp),* İst. Ünv, Sos. Bil. Enst, Bilim Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.

Golombek, Lisa-Donald Wilber, *The Timurid Architecture of Iran and Turan,* Princeton, New Jersey 1988.

Hasan-I Rumlu, *Ahsenü't Tevârîh*, (çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2006.

İtimadî, Guya, *İbadat-ı Nefise-i Hırat*, Kâbil 1343.

Khwandamir, *Habıbu's Sîyar, Central Asıan Sources I, The Reign Of The Mongol and Turk, Part Two: Shakrukh Mîrzâ-Shah İsmail,* Translated Edited by. V. M. Thackston, Sources of Oriental Languages and Lıteratures, Edited by Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, Harvard 1994.

Kök, Elif, *Timurlu Çağı Sanatı Ve Osmanlı Mimarisi İle Bir Karşılaştırma Denemesi,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

Manz, Beatrice F., *The Rise and Rule of Tamerlane,* Cambridge, New York 1989, Transferred to the digital printing 2002.

Muhammed b. Abdullah Herevî Muinüddin-i İsfizârî, (ö.915-1509), *Ravzatü'l-cennat fî evsaf-ı medineti Herât,* C.I-II, (Tsh. M. Kâzım İmam), İntişarat-ı Danişgâh-ı Tahran 1338.

Özgüdenli, Osman Gazi, *Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları*, İstanbul: Kaknüs yay. İstanbul 2006.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı Barışı*, 4. Baskı, Timaş yay. İstanbul 2007.

Paydaş, Kâzım "Moğol ve Türk-İslâm Devletlerinde Soyurgal Uygulâması", *Bilig*, 2006, S.39, s.195-218.

Şerafeddin Yezdî, Zafername, trc. Necati Lügal, Ankara 1987.

Hâfız Ebrû Şihabüddîn Abdullah b. Lutfullah b. Abdürreşid 833/1430, *Zübdetü't-tevarih,* c.I-II, (tsh. S. K. Cevadi), Vizaret-i Ferheng u İrşad-i İslami, Tahran 1372.

Tacü's-Selmânî, *Tarihnâme*, (çev. İsmail Aka), TTK, Ankara 1988.

Togan, Z. Velidi, "Gıyas al-din Baysungûr", *İ.A.* c.II, MEB, İstanbul 1979, ss.428-430.

Togan, Z. Velidi, "Herât", *İ.A.* V/I, MEB, İstanbul 1988, ss.429-442.
Togan, Z. Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş,* Enderun Yayınevi, İstanbul 1981.
Uslu, Recep, "Gevherşad", *TDV İ.A.,* C.14, Diyanet İşl. Başk. Yay. İstanbul 1996, ss.42-43.
Yüksel, Musa Şamil, "Türk Kültüründe "Levirat" ve Timurlularda Uygulanışı", *Turkısh Studies, İnternational Periodical For The Languages, Lıtarature and History of Turkish or Turkıc*, Volume, 5/3, Summer 2010, ss.2027-2058.
Yüksel, Musa Şamil, *Timurlularda Din Devlet İlişkisi,* Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007.
Yuvalı, Abdülkadir, "Ebû Said Mîrzâ Han", *TDV İ.A.* C.X, Diyanet İşl. Başk. Yay. İstanbul 1992, ss.224-225.